

Pod přistrojeními odlišných věr a pod odlišnými pokriveninami povrchu cítí stejnou potřebu i Jaroslav, Helena a Kostka.

Helena pokoušející se o sebevraždu a Alexej, který ji dokonal, jsou časově posunutou paralelou sebevražedné kapitulace Martina Žemly, jak ji Milan Kundera vylíčil a ocenil v *Umění románu*. Alexej a Helena nedokázali překročit hranice světa, jemuž přisvědčili, jako Žemla natolik věrně podlehl předsudkům své doby a třídy, že nedokázal přežít své deklasování. Situační charakteristiku, která se vztahuje k těmto krajním rozhodnutím, je možno přenést z románu Herrmannova na román Kunderův: „/... / mašinerie ničící člověka je v podstatě *anonymní*. Má sice své vykonavatele, ale to jsou *vykonavatelé*, tedy nikoli samostatně jednající lidé. Oběť nepřichází do styku než s těmito vykonavateli - bezvolnými nástroji systému. Člověk /.../, ať už je jeho lidská povaha jakkoli aktivní a temperamentní, nemá prostor k žádné významné aktivitě a je odsouzen k bezmoci. *Nuže, podstata tohoto společenského procesu je ne-lidská a neepická.*“

Jak se brání Kundera, aby v neepickém světě nedopadl stejně jako Herrmann?

Především nezůstává v bezpodmínečném zajetí malého světa. Jeho tématem je spíše malost světa velkého. Ludvík Jahn vykazuje nepoměrně ctižádnostivější rozhled a rozlet než podskalský hokynář. Svým východiskem stojí v jedné řadě s „romantickými přípravci doby, jež nastane. Přípravci velkého sbratření, velké volnosti, velké radosti.“ Cituji tentokrát ze závěru Kunderova eseje, kde se autor hlásí k tomu, co až později nazve utopismem avantgardy. Sdílel s avantgardou také ideál harmonicky a svobodně jozvinutého člověka, ale jeho román je svědectvím o nemožnosti realizace ideálu. O Vančurovi psal Kundera, že „hledal východisko z historických otázek, které stály před epickým uměním dvacátého století“. Jenomže dvacáté století Vančurovo není už dvacátým stoletím Kunderovým. Není mu už dovoleno hrát se „neuhasitelným ohništěm optimismu“. S odstupem pouhých pěti let dochází k poznání, že „utopický rodokmen moderního umění se uzavřel“.

České prostředí si utopismu a utopičnosti avantgardy všimlo víc než jejích destruktivních momentů, které byly silněji akcentovány jinde po Evropě. Pokud jevílo dokonce snahu neoptimisty ze svého avantgardního středu vylučovat, vytvářelo do budoucna předpoklady pro rozumné ústupky a pro zánik avantgardy cestou konformismu. Zrychlující se historie a její přituhující tlak korigovaly sice později citovou a intelektuální výchovu generací, ale korekce se prosazovaly v polemikách, které zúžená už vývojová základna stlačovala k pouhému osvědčování reaktibility.

Milan Kundera si odúmrtí avantgardy uvědomoval ne bez lítosti a ne bez zadostiučinění. Vzdal hold Guillaumu Apollinairovi, neboť básník si neza-